

פרק ד

תקון חצות

והצר לו, אבל כאשר אדם הוא בצער ואכל ח"ו אזי אינו מתקבל לפניו רק אוהבו המשתתף בצערו בכל לבו, אבל לא מי שאינו נוגע צערו ללבו ומכ"ש מי שגרם לו את צערו ואכלו. כן הוא כביכול אצל הקב"ה, והנמשל מובן.

ועוד כתב משל אחר, דלמלך גדול מת בנו והתאבל מאד וגם המקורבים אליו התאבלו, ואחד מן החשובים עשה ג"כ כאילו מתאבל על צער המלך. והמלך הבין זה וחרה לו מאד, ואמר לא די שאין אתה מצטער בצרתי, גם אתה משחק בי. כן כשרואה השי"ת את האדם כשאומר תיקון חצות ואינו מצטער באמת על חורבן בהמ"ק, אז השי"ת כועס עליו ביותר, ע"כ.

(ג) **ובשנ"ת** רבבות אפרים (ח"א סימן ב') הביא קושיא: מדוע כתב השו"ע דראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חורבן בית המקדש, הרי אף מי שאינו ירא שמים צריך לדאוג. ותרץ בשם בעל חידושי הרי"מ: דאי אינו יר"ש יש לו לדאוג קודם עבור עצמו שיגיע ליראת שמים ואח"כ לדאוג על חורבן ביהמ"ק. [ונר' ביאורו, כי מי שאינו בדרגה הנכונה להתאבל על החורבן, אין זה אלא צחוק ולא אבילות. דומיא דתפלת נדבה, שאין להתפלל רק אם בטוח בעצמו שיוכל לכוון בתפלתו כראוי (כדאיתא בסימן ק"ז ס"ד)].

אמירת תיקון חצות בכל ימות השנה
(א) **איתא** בשו"ע (או"ח סימן א' ס"ג): ראוי לכל ירא שמים להיות מיצר ודואג על חורבן בית המקדש, ע"כ. והמקובלים תיקנו לומר תפילה מיוחדת כל לילה אחר חצות שהוא עת רצון (כמבואר במג"א ס"י א' סק"ד), ונקראת תיקון חצות, כדי להתאונן ולבכות על חורבן בית המקדש (ע' במילואים סימן י"ג ריש ס"ב). למעשה, רוב האנשים ואף גדולים וטובים, אינם מודקדים בזה, ונשאלת השאלה מדוע.

(ב) **והנה**, בספר מנהג ישראל תורה (ח"א בתחילת הספר) כתב וז"ל: בשו"ע משמע דאין חיוב לומר תיקון חצות, אבל המקובלים החמירו מאד בזה, וכן נוהרו בזה חסידים ואנשי מעשה בדורות הקודמים. אמנם, בדורינו לא שמענו אף מבני עליה שיאמרו תיקון חצות [מלבד מה שהובא להלן]. והנה בא"א היקל בזה אבל בנמוקי או"ח קורא תגר ע"ז, אך עם כ"ז הוא בעצמו לא אמר תיקון חצות כדאיתא בדרכי חיים ושלוש. והנה היעב"ץ במו"ק כתב דחכמי המקובלים לא החמירו אלא בא"י, וא"כ בחו"ל י"ל דסומכים ע"ז. כג. אכן, בספר תפארת חיים, נתן משל ע"ז, שכאשר אחד הוא בשמחה כמו שמחת נישואין וכדו' אזי מרוב השמחה כולם מתקבלים ברצון לפניו גם מי שהרע לו

כג. אבל אין זה חירוף לדין יושבי א"י. ואפשר לתרץ שהרי ישנם עכ"פ חסידים ואנשי מעשה שאומרים תקון חצות כל לילה. ודי במה שחלק מיושבי א"י מתאוננים על החורבן כל לילה, וכדברי הרמח"ל (להלן ס"ה).

מהבוקר, על כן תיקנו סדר יותר בארוכה משל מנחה, והיינו בברכות הקריאת שמע, אך קצר משל הבוקר, כי על כל פנים כבר השפע נמשך ובא מהבוקר. ואולם לחלק השני של הלילה לא קבעו סדר לכל, שלא להטריח את הציבור, אבל הניחו הדבר לחסידים שיקומו וירוונו כל אחד כפי ידיעתו. וכבר אפילו תפילת ערבית עצמה רשות היתה, אלא שקבעוה חובה, כל שכן תיקון חצות הלילה.

והנה, תראה כי השלש תפילות אבות תקנום, ומצד זה מוטל על כל ישראל לסדרם. ואולם תיקון חצי הלילה האחרונה דוד נודדו בו, וכמ"ש (תהלים קי"ט ס"ב) "חצות לילה אקום להודות לך", והוא המשלים עם האבות תיקונם של ישראל וכמ"ש"ל. אבל לא נקבע הענין להטילו על כל ישראל, כי אם על חסידיהם, להיות במדריגה קצת למטה מן האבות, עכ"ד.

אמירת תיקון חצות בימי בין המצרים
(ו) **אמנם** הבאנו לעיל שלא כל אחד ראוי לומר תיקון חצות כל ימות השנה. אך מ"מ כתבו בסה"ק (ע' בחיד"א במורה באצבע אות ר"ל) שאף מי שאינו אומר תקון חצות בלילה במשך השנה, עכ"פ ראוי שיתאונן על החורבן בימי בין המצרים אחר חצות היום. ובנו של הח"ח זצ"ל (במכתבי הח"ח, דוגמא מדרכי אבי זצ"ל, עמ' כ"ו) העיד על אביו, וז"ל: כן לא ראיתי לקום בחצות [הלילה] לאמר תיקון חצות, חוץ מן י"ז בתמוז עד תשעה באב,

(ד) **במנהגי החת"ס** (סוף פ"א) הובא, שבכל ליל ששי בחצות, החת"ס היה בא לבית מדרשו לעשות תיקון חצות עם בני הישיבה, ואז היה מקונן הרבה על חורבן בית המקדש תובב"א. ובמילואים שם (עמ' ע"ב) הובא, שפעם אחת ניגש חזן חדש לאמירת התיקון-חצות ואמרו בלי התעוררות לבכי ויללה. ותמה החת"ס ואמר, כמדומה אני שהוא מכת ש"ץ ימ"ש, כי איך אפשר לומר תקון חצות בלי תאניה ואניה, ע"כ. ומזה נראה שס"ל שמי שלא יכול לומר תיקון חצות בכוונה נכונה ומתוך בכי, מוטב שלא יאמר (וע' להלן סעיף ט' אות א').

(ה) **גם** הרמח"ל ביאר ענין זה בספרו דרך ה' (ח"ד סוף פ"ו) וז"ל: וצריך שתדע, שהנה בסדרי ההנהגה, היום מתחלק לשני חלקים, והוא: הבוקר ואחר חצות שהוא בין הערבים. וגם הלילה מתחלק לשנים [לפני חצות ואחר חצות] וכמ"ש למעלה. ואמנם, בכולם צריך שתמשך הארה והשפעה לעולמות כפי בחינת חלק הזמן ההוא, ועל זה סידרו התפילות במנינם. והנה לשני חלקי היום תיקנו תפילת שחרית ומנחה. והנה בבוקר שהוא זמן התחדש השפע כפי בחינת היום, תיקנו הסדר בארוכה כפי כל המצטרך. אך לחלק השני של היום שנמשך אחר הראשון, לא יצטרך אלא קצת השתדלות, להשלמת הענין כפי חלק הזמן ההוא. ובלילה, להיות בענין יותר חידוש מפני השתנות הבחינות, דהיינו בחינת הלילה שהיא יותר מתחלפת מהיום, ממה שהוא בין הערבים

ובן בספר לקט רשימות, להגה"צ רבי נתן וואכטפויגל זצ"ל, משגיח רוחני דישיבת לייקווד (חלק עניני בית המקדש עמ' פ"ז) הובא וז"ל: שאלוהו אודות תיקון חצות, ואמר אם אומרים פרק תהלים אחד כגון "על נהרות בבל", כבר נחשב לתיקון חצות, עכ"ל.

והנה הזמן של חצות לילה אינו לעיכובא [כי אע"פ שהוא עת רצון לומר התיקון בחצות, אבל יוצאים באמירתו גם בשאר שעות היום. ולדעת השו"ע (שם ס"ב) אין ענין להתחנן בחצות הלילה רק בזמנים אחרים, ע"ש]. ולכן האומר תמיד על נהרות בבל בסוף הסעודה, כמו שהביא המ"ב (סימן א' ס"ק י"א) בשם השל"ה, יוצא בזה ידי אמירת תיקון חצות בדיעבד, אם מתכוון באמירתו למה שאומר, באופן שאומרה בהרגשת הלב ולא כפעולה חיצונית.

הרגשת צער החורבן

(ט) ונביא בזה כמה דברי התעוררות על החיוב להרגיש בצער החורבן מתוך הספר לקט רשימות הנ"ל (עמ' צ"ב) וז"ל:

שאמר התיקון אחר חצות היום לבדו בבית הכנסת, עכ"ל.

(ז) ובספר דרכי חיים ושלום (הנהגות האדמו"ר ממונקאטש זצ"ל, סימן תרנ"ז) הובא שהי' נוהג לערוך תיקון חצות כל יום מימי בין המצרים אחר חצות היום בחדר לבדו אין איש עמו. והי' קורא תגר על מה שנוהגים בגלילות עליון בין המצרים לומר תיקון חצות ביום ברכים, כי זה דבר המסור ללב בינו לבין קונו ולא בצבור וחבורה, ע"כ.

(ח) ובתשובות שלמת חיים (להגה"צ רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל) כתב [לענין שאלה אחרת] שענין [תיקון] חצות הוא מכלל הדברים שאין להם שיעור, אם ירצה לצאת בזה, יאמר מזמור אחד על נהרות בבל ועוד מזמור לאסף, ע"ש. על כן אף מי שאין לו זמן לומר כל סדר תיקון חצות, מ"מ בימים אלו של בין המצרים ראוי לומר עכ"פ שני מזמורים אלו (קל"ז וע"ט), ולכה"פ אחד מהם, כל יום בצהרים. ועי"ז יכלול עצמו עם המתאבלים על ירושלם, שהובטחו לראות בשמחתה.

כד. בהליכות שלמה מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל (מועדים פי"ד ארחות הלכה 11) הובא: שנים רבות נהג רבנו [בבין המצרים] לפרוש עם עוד יחידי סגולה בצהרי היום לעזרת נשים שבהיכל ישיבת עץ חיים לאמירת תקון חצות. ומ"מ כשנשאל בשנים המאוחרות מאחד ממקורביו אם לנהוג כן, היות ואיננו רואים שמקיימים מנהג זה, ענהו: בכל כגון דא יש לנהוג כמנהג בני התורה החשובים. ואמנם בצעירותי היו כל הצבור אומרים תקון חצות, גם הצעירים, אבל כבר אז הי' הדבר נראה אצל חלק מהם כפעולה חיצונית ולא מהרגש אמיתי. וכל שכן בזמננו זה שגם האוירה שהיתה אז בהרגשת ימי החורבן נתמעטה הרבה, עכ"ד.

ורבות התאונן רבנו על מיעוט הרגשה זו שהיתה נחלת כל ישראל בכל הדורות, בפרט בין המצרים אשר כוחד הראש ורושם הימים היה ניכר על פני כל, ומשנכנס אב עוד יותר מכך, וביחוד בעיה"ק ירושלם, ורבים נהגו ללבוש מלבושים פחותים כל ימי בין המצרים, גם נהגו לומר משנכנס אב "שומר ישראל" שבתחנן בנעימה מיוחדת של צער ושכרון לב, וכהנה הרכה פעולות והנהגות לעורר צער החורבן. ובדורנו - משנתרחב ונתגדל ב"ה הישוב באה"ק

כולם, לא יודעים מה יהיה מחר, ולא צריך להיות מתבונן גדול כמ"ש השל"ה. בזמננו, עשירות ובריאות זה כלום. צעירים וזקנים, גבירים וגיבורים גדולים, פתאום יש להם מחלות, ומשפחות נהרסות. כדי להיות מתאבל על ירושלם בזמננו, לא צריך להיות בעל מדריגה גדולה! לא צריך ללמוד הרבה מוסר על זה.

ה. עוד אמר, אכן לא צריך בזמננו הרבה מחשבות וחשבונות, אבל הפסוק אומר "אדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמו". צריך לעבוד על זה!! צריך קצת דעת ומחשבה ולהתבונן. ולנצל היטב ג' שבועות אלו שנקבעו לדורות להתאבל, ואפשר לזכות למדרגות גבוהות, וזה יכולים כולם!

ו. איך אפשר להגיע למצב של אבילות על ירושלם, אם לא ראינו אותה! אמר המשגיח, בשם הסבא מקלם וצ"ל, זה אפשרי דוקא ע"י כח הציור! אם האדם מצייר לעצמו, מה שהיה אז בזמן בית המקדש, ומה חסר לנו עכשיו, אז הוא יוכל להגיע לידי אבילות.

כל אחד צריך לצייר לעצמו, את השמחה שהיתה בירושלם - "משוש כל הארץ" - "כלילת יופי", שמחת בית השואבה שהיתה שם! השירים והריקודים, של מביאי בכורים! עשרה ניסים שהיו בכל יום! ושלא אמר אדם מעולם, צר לי המקום שאלין בירושלם, זה היה מתוך האהבה והריעות שהיתה ביניהם.

א. אמר המשגיח, עד כמה שהאדם מרגיש שלא חסר לו כלום, הוא לא יכול להיות מתאבל על ירושלם! האדם צריך להכין את עצמו, להיות במצב של געגועים עצומים, על בית המקדש ועל ירושלם, ועל כלל ישראל שיגיעו לשלמות שלהם, ובלי זה אין שייכות ח"ו.

ב. הזכיר את דברי השל"ה הקדוש שכתב "אדם שהוא בריא ועשיר, קשה לו להיות מתאבל על ירושלם, ומה תקנתו, יחשוב שה' הוא האלקים, והוא הנותן כח לעשות חיל, ולא כוחי ועוצם ידי. ויחשוב כמה שלווים ושקטים ממנו, אבדו את עשרם בענין רע, ויש שהיתה להם הצלחה גדולה, ולא נשאר להם שריד ופליט". והיינו שצריך להתבונן, שבעצם אינו עשיר ואינו בריא! וברגע אחד ח"ו, יכול להשתנות מצבו.

ג. צריך להבין פשוט, שאם הבית המקדש עדיין לא נגמר, כנראה שעדיין לא מרגישים מה שחסר לנו. ואם השל"ה אומר, שכשהאדם עשיר ובריא הוא לא מרגיש, א"כ צריך הרבה עבודה וציורים להגיע למצב שאפשר לחיות (דורך לעבען) את צער המקדש, וצערן של ישראל, ואת הצער הפרטי.

ד. פעם אמר המשגיח מתוך בכי! בדור שלנו היום, לא קשה להיות מתאבל על ירושלם. אם רואים מה שקורה מסביבנו, ובעולם הגדול, אז מאוד קל להתאבל. אנחנו לא חיים בזמנים נורמליים, זה יודעים

- ירדה פלאים וכו'. וכמה היה עלינו להתריע על כך ולעורר הלבבות להיות מצרים ודואגים על חורבן בית המקדש, עכת"ר.

וחטאתינו האריכו קצו, אבל זכרון דברים תהא סליחתנו, וענוי נפשנו תהא כפרתנו.

ומרב עונינו: אין לנו לא אשים ולא אשם, לא בדים ולא כלולות, לא גורל ולא גחלי אש, לא דביר ולא דקה, לא היכל ולא הזיה, לא ודוי ולא פר חטאת, לא זבח ולא זריקה, לא חטאת ולא חלבים, לא טבילה ולא טהרה, לא ירושלים ולא יער הלבנון, לא כיור ולא כנו, לא לבונה ולא לחם הפנים, לא מזבח ולא מנחה, לא ניחוח ולא נסכים, לא סלת ולא סמים, לא ערך ולא עולה, לא פרכת ולא כפרת, לא ציון ולא ציץ הזהב, לא קטרת ולא קרבן, לא רקח ולא ריח ניחוח, לא שי ולא שלמים, לא תודה ולא תמידים, כי בעונותינו ובעונות אבותינו חסרנו כל אלה, ע"כ.

ודברים אלו ניתן להעלותם על הלב לא רק ביום הכיפורים, אלא גם בימי בין המצרים. ואם נייחד זמן מתאים לחשוב עליהם, אולי עי"ז נבוא להרגיש את החסרון הגדול שאנו חסרים (וע"ע מזה, להלן שער ג' פ"ב סל"ז).

ז. ושם (עמ' ק"ט): היה מעורר, אם אדם לוקח לעצמו חמש דקות ביום, ומתבונן מה היה לנו ומה אבדנו, היה לנו את ירושלים בבנינה, שהיתה כלילת יופי, עם כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם, כלל ישראל היו במצב של כאיש אחד בלב אחד, הכל היה מאוחד, והיה מלכות בית דוד, איזה כבוד ה' היה. ומה הפסדנו - שכינה, מקום המקדש, כבוד ישראל, כבוד התורה, כבוד ה'. מי שעושה את זה ומתבונן ומצטער קצת, כבר זכה להתאבל על ירושלים, רק הבעיה היא דמדברים, ומדברים על זה, ולמעשה לא עושים את זה! עכ"ד המשגיח זצ"ל.

(י) ובסוף סדר העבודה ביום הכיפורים אנו אומרים:

כל אלה בהיות ההיכל על יסודותיו, ומקדש הקדש על מכונותיו, וכהן גדול עומד ומשרת, דורו ראו ושמחו. אשרי עין ראתה כל אלה, הלא למשמע און דאבה נפשנו, וכו' וכו'. אשרי עין ראתה תמידים קרבים, בשער בת רבים, הלא למשמע און דאבה נפשנו. אבל עונות אבותינו החריבו נוה,

פרק ה

הפטרות ג' השבועות ור"ח אב שחל בשבת

בשלושת השבתות של בין המצרים, קוראים הפטרות מיוחדות לימים אלו, הנקראות בשם "תלתא דפורענותא" [שלוש (הפטרות) של פורענות], היות שמובאות בהן נבואות על חורבן ירושלים ובית המקדש, ואינן קשורות לפרשת השבוע. [גם אחר תשעה באב

הפטרות תלתא דפורענותא

(א) בשבתות ובחגים אחר קריאת התורה והמפטיר קוראים הפטרה בנביא (כמבואר בשו"ע או"ח סימן רפ"ד). וברוב שבתות השנה ההפטרה היא מעין פרשת השבוע, ובחגים מעין המאורע. אבל